АГРАР СЕКТОРДА СУБСИДИЯЛАШ ЖАРАЁНЛАРИНИ РАҚАМЛАШТИРИШ ВА «АГРОПЛАТФОРМА» АТНИНГ ТРАНСАКЦИОН САМАРАДОРЛИГИНИ БАҲОЛАШ

Жумаев Отабек Толибович

Тошкент давлат аграр университети, Агроиқтисодиёт кафедраси доценти

Email: Jumaevotabek5555@gmail.com

Аннотация. Мақолада аграр секторда давлат молиявий кўмагини ажратиш жараёнларини рақамлаштириш, субсидия бериш босқичларида инсон омилини камайтириш ва рақамли скоринг тизимини жорий этишнинг иқтисодий самараси таҳлил қилинади. Аграр соҳада тўловлар агентлиги фаолиятининг ҳуқуқий асослари ва «Агроплатформа», «Агросубсидия» ахборот тизимларининг роли расмий манбалар асосида ёритилган. Тадқиқотда субсидиялаш жараёнининг трансакцион самарадорлигини баҳолашнинг индикаторлар тизими таклиф этилади. Таҳлил натижалари рақамли тизимлар ариза кўриш муддати ва босқичлари сонини қисқартиришини, аммо маълумотлар сифати ва алгоритм шаффофлиги бўйича хатарларни юзага келтиришини кўрсатади.

Калит сўзлар: субсидия, рақамлаштириш, «Агроплатформа», «Агросубсидия», скоринг, трансакцион самарадорлик, Аграр соҳада тўловлар агентлиги, инсон омили.

Аннотация. В статье рассматривается цифровизация процессов предоставления государственной финансовой поддержки в аграрном секторе, снижение влияния человеческого фактора при выдаче субсидий и экономический эффект внедрения цифрового скоринга. На основе официальных источников освещены правовые основы деятельности Агентства по платежам в аграрной сфере, а также роль информационных систем «Агроплатформа» и «Агросубсидия». Предложена система индикаторов оценки транзакционной эффективности субсидирования.

Показано, что цифровые системы сокращают сроки и число этапов рассмотрения заявок, но порождают риски, связанные с качеством данных и прозрачностью алгоритмов.

Ключевые слова: субсидия, цифровизация, «Агроплатформа», «Агросубсидия», скоринг, транзакционная эффективность, Агентство по платежам в аграрной сфере, человеческий фактор.

Abstract. The article examines the digitalization of public financial support in the agrarian sector, the reduction of the human factor in subsidy allocation and the economic effect of introducing digital scoring. Based on official sources, it describes the legal basis of the Agency for Payments in the Agrarian Sector and the role of the Agroplatforma and Agrosubsidiya information systems. A system of indicators for assessing the transactional efficiency of subsidization is proposed. The analysis shows that digital systems shorten processing time and reduce the number of approval steps, while creating risks related to data quality and algorithmic transparency.

Keywords: subsidy, digitalization, Agroplatforma, Agrosubsidiya, scoring, transactional efficiency, agrarian payments agency, human factor.

КИРИШ

Қишлоқ хўжалиги Ўзбекистон иқтисодиётининг муҳим тармоғи бўлиб, давлат қўллаб-қувватлаши унинг ривожланишида узоқ вақт ҳал қилувчи роль ўйнаб келган. Аммо қўллаб-қувватлаш воситаларининг кўплиги, ариза бериш ва келишиш босқичларининг мураккаблиги субсидия олиш жараёнида вақт ва маъмурий харажатларни оширган. Ўзбекистон Президентининг 2025 йил 21 ноябрдаги ПФ-224-сон Фармони билан Қишлоқ хўжалиги вазирлиги ҳузурида Аграр соҳада тўловлар агентлиги ташкил этилгани бу муаммони тизимли ҳал қилишга қаратилган қадам бўлди [1; 7].

Фармонга кўра, агентлик янги қўллаб-қувватлаш воситаларини ишлаб чиқади, ариза бериш, кўриб чиқиш ва маблағ ажратиш жараёнларини тўлиқ автоматлаштиради, 2026 йил 1 январдан эса Фармонда назарда тутилган барча

қўллаб-қувватлаш чоралари шу агентлик орқали амалга оширилади [1]. 2026 йил 8 майдаги ПФ-82-сон Фармон агентликни ташкил этмаган, у пахта ва буғдой етиштирувчиларини қўшимча молиявий қўллаб-қувватлаш чораларини белгилаб, уларни амалга ошириш вазифасини шу агентликка юклаган ва айрим субсидиялар бўйича ваколатларни Қишлоқ хўжалигини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш жамғармасидан агентликка ўтказган [8; 9]. Шу сабабли тадқиқот объекти сифатида ПФ-224 билан яратилган институционал тизим, ПФ-82 эса унинг амалдаги иши намунаси сифатида олинди.

Тадқиқотнинг мақсади субсидиялаш жараёнларини рақамлаштиришнинг иқтисодий самарасини баҳолаш услубиятини асослаш ва унинг ҳозирги ҳолатини расмий маълумотлар асосида таҳлил қилишдан иборат.

АДАБИЁТЛАР ШАРҲИ

Субсидиялаш тизимини такомиллаштириш масаласи Ўзбекистон ҳужжатларида изчил ривожлантирилган. Вазирлар Маҳкамасининг 2023 йил 3 августдаги 331-сон қарорида субсидияларни дастлаб икки йилга жорий этиш, натижадорлик «ижобий» баҳоланса, яна бир йилга узайтириш («2+1» тамойили) белгиланган; мақсадсиз фойдаланилган маблағлар Марказий банк асосий ставкасидаги фоиз билан қайтарилиши, фоиз миқдори субсидия суммасининг ярмидан ошмаслиги қайд этилган [4]. Бу норматив асос субсидиянинг самарадорлигини баҳолаш ғоясини қонунчиликка киритган.

Рақамли инфратузилма масаласида «Агроплатформа» ахборот тизими Вазирлар Маҳкамасининг 2023 йил 3 августдаги 330-сон қарори билан жорий этилган бўлиб, у имтиёзли кредит, суғурта, электрон шартнома ва лизингни «бир дарча» тамойилида тақдим этишга мўлжалланган [5]. Ўзбекистон Президентининг 2023 йил 10 июндаги ПФ-90-сон Фармонидаги «йўл харитаси»да ягона «Агроплатформа» тизимини Кадастр агентлиги билан боғлаш ва субсидияларни «Агросубсидия» тизими орқали бериш назарда

тутилган [6]. «Агросубсидия» тизими 2022 йилда синов тартибида ишга туширилган, у орқали фермерлар субсидияга электрон ариза топширади [11]. Махмудов тадқиқотида «Агроплатформа» қишлоқ хўжалигини рақамли трансформациялашнинг бир элементи сифатида булутли ҳисоблаш технологиялари контекстида кўриб чиқилган [12].

Халқаро тажрибада ҳам тўловларни автоматик назорат қилиш масаласи долзарб. Европа Ҳисоб палатасининг маърузасида Умумий қишлоқ хўжалиги сиёсати доирасида тўлов агентликлари «мониторинг орқали текширув» усулидан фойдаланаётгани, текширув натижалари эса хатар даражасига қараб гуруҳланиши ва фақат юқори хатарли ҳолатларда қўшимча кузатув ўтказилиши баён этилган [13]. Жаҳон банкининг 2024 йилги маълумотномасида эса Ўзбекистонда пахта ва буғдой нархларига солинган солиқни бекор қилиш ва давлат харажатларини қайта кўриб чиқиш қишлоқ хўжалигини модернизация қилиш дастури учун йўл очгани таъкидланган [14].

ТАДҚИҚОТ УСЛУБЛАРИ

Тадқиқот сифат таҳлили характерига эга бўлиб, у норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни, Президент матбуот хизмати ва ишончли ахборот манбаларининг материалларини қиёсий ўрганиш, мантиқий таҳлил ва индикаторлар тизимини ишлаб чиқиш усулларига асосланди. Тадқиқотда ҳеч қандай сўров ёки тажриба маълумотлари ўйлаб топилмади: фақат расмий манбаларда эълон қилинган кўрсаткичлар келтирилди. Фармон ва қарорларнинг тўлиқ матни ўрнига баъзи ҳолларда уларнинг расмий изоҳи келтирилган матбуот материалларидан фойдаланилгани сабабли, аниқ норматив талабларни қўллашдан олдин ҳужжат матнини lex.uz сайтида текшириш зарур.

ТАҲЛИЛ ВА НАТИЖАЛАР

Субсидиялаш тизимининг ҳозирги ҳолати. Президентнинг 2025 йил декабрдаги йиғилишида аграр секторда ҳозирда 52 турдаги субсидия мавжудлиги, ариза кўриш жараёнини тўлиқ рақамлаштириш

режалаштирилганлиги, «Агросубсидия» тизимига ўндан ортиқ вазирлик ва идоранинг ахборот тизимлари интеграция қилиниши маълум қилинган [2]. Режага кўра, 2026 йилда 1,3 трлн сўмлик субсидия ариза берувчи иштирокисиз, давлат органлари томонидан «проактив» тарзда берилади, қолган қисми эса айрим келишув босқичлари ва ҳужжатлар олиб ташланган соддалаштирилган тартибда ажратилади [2]. Бошқа йиғилишда агентлик орқали 2026 йилда 2,02 трлн сўм субсидия ажратилиши, субсидия бериш босқичлари тўрттадан иккитага, кўриб чиқиш муддати эса бир ойдан 15 кунга қисқариши таъкидланган [3]. Бу кўрсаткичлар расмий режа ва маълум қилинган мақсадлар бўлиб, уларнинг амалда бажарилганлигини мустақил баҳолаш ҳали мавжуд эмас.

Инсон омилини истисно этиш механизми. Инсон омили икки йўл билан камаяди. Биринчидан, маълумотларни идоралараро электрон алмашиш ариза берувчидан қоғоз ҳужжат талаб қилишни ва мансабдор шахснинг субъектив қарорига боғлиқлигини қисқартиради. «Агросубсидия» тизими интеграцияси айнан шу мақсадга хизмат қилади [2; 11]. Иккинчидан, проактив тўлов субсидия олиш ҳуқуқи бор шахс ҳақида маълумот тизимда мавжуд бўлса, ариза талаб қилмасдан тўловни амалга оширади. Шу билан бирга, назоратни тўлиқ олиб ташлаш мумкин эмас: Вазирлар Маҳкамасининг 2026 йил 28 апрелдаги 206-сон қарорига кўра, ҳар бир тадбиркорлик субъекти учун алоҳида махсус ҳисобварақ очилади, мажбуриятлар бажарилишини жойларда Агросаноат мажмуаси устидан назорат инспекцияси текширади, ёлғон маълумот берган ёки субсидияни мақсадсиз ишлатган шахсга уч йил давомида бюджетдан субсидия ажратилмайди [7]. Демак, рақамлаштириш мақсадга мувофиқликни текшириш функциясини йўқотмайди, уни маълумотга асосланган ва кейинги босқичга кўчирилган назоратга айлантиради.

Рақамли скоринг. Президент йиғилишида «имтиёзли кредит интизоми» моделининг таклиф этилгани қайд этилган: унга кўра «А» рейтингли хўжаликларга кредит ставкаси 2 фоизга, «Б» рейтингли хўжаликларга 1 фоизга

камайтирилади; ўз маблағи билан пахта етиштирган хўжаликларга ҳосил қийматининг 10 фоизигача, кредит лимитининг ярмидан фойдаланганларга 5 фоизгача субсидия берилиши ҳам кўрсатилган [2; 3]. Бу таклифлар рейтинг асосида қарор қабул қилиш логикасини кўрсатади, лекин манбаларда рейтингни ҳисоблаш формуласи, омиллар вазни ва тўлиқ алгоритм очиқ келтирилмаган, шунинг учун уларни ҳозирча тайёр скоринг тизими деб баҳолаш тўғри бўлмайди. Бунга ўхшаш гуруҳлаш тамойили Европа тажрибасида қўлланилади: хатар даражаси бўйича «қизил», «сариқ», «яшил» белгилар берилиб, фақат юқори таъсирли ҳолатлар тўлиқ кузатилади, паст таъсирли ҳолатлар учун қўшимча чора талаб қилинмайди [13]. Бундай ёндашув чекланган инспекция ресурсини самарали тақсимлаш имконини беради.

ПФ-82 амалиёти. 2026 йил ҳосилидан бошлаб агентлик пахта учун имтиёзли кредитлар бўйича вақтида қайтарган хўжаликларга тўланган фоиз харажатининг 2,5 фоиз банди, йил охиригача тўлиқ қайтарганларга 5 фоиз банди, буғдой учун 1 августгача қайтарганларга 4 фоиз банди қопланишини таъминлайди; тижорат кредитлари бўйича 8 фоиздан юқори, 16 фоизгача бўлган қисми ҳам қопланади [8; 9; 10]. Бу ерда субсидия олиш шарти кредитнинг қайтарилган санасига боғлиқ, яъни у объектив, электрон маълумотдан аниқланадиган ҳолат. Бизнинг фикримизча, айнан шундай «ҳодисага асосланган» субсидиялар автоматлаштириш учун энг қулай, чунки тўлов қарори мансабдор баҳосига эмас, банк ва тизим маълумотига таянади. 1 сентябрдан юқоридаги жамғарманинг икки субсидия бўйича ваколати агентликка ўтиши эса тўловлар марказлаштирилишини кўрсатади [9; 10].

Трансакцион самарадорликни баҳолаш индикаторлари. «Агроплатформа» ва «Агросубсидия» тизимларининг самарадорлигини баҳолаш учун қуйидаги кўрсаткичлар таклиф этилади: ариза топширишдан тўловгача ўртача муддат (T); келишув босқичлари сони (S); битта субсидияга сарфланадиган маъмурий ва ариза берувчи харажатлари (C); нотўғри ёки

қайтарилган тўловлар ва шикоятлар улуши (E). Жамловчи индекс «жараён ўзгаргунга қадар» (0) ва «ўзгаргандан кейин» (1) қийматлар нисбатининг ўртачаси сифатида ҳисобланиши мумкин: I = (T0/T1 + S0/S1 + C0/C1 + E0/E1) / 4. Индекс бирдан юқори бўлса, трансакцион самарадорлик ошган ҳисобланади. Расмий режаларда босқичлар тўрттадан иккитага, муддат бир ойдан 15 кунга қисқариши кўзда тутилгани [3] S ва T бўйича мақсадли қийматларни беради, C ва E бўйича эса маълумотлар ҳали эълон қилинмаган; бу ўлчовларни мустақил тарзда агентлик ҳисоботлари асосида тўплаш лозим.

Хатарлар ва чекловлар. Таҳлил учта асосий хатарни кўрсатади. Биринчи, маълумот сифати: идоралараро интеграция нотўғри ёки эскирган маълумотни автоматик тарзда кўпайтириши мумкин. Иккинчи, алгоритм шаффофлиги: фермер рейтинг қандай шаклланганини ва унга қандай эътироз билдириш мумкинлигини билиши керак. Учинчи, рақамли тафовут: ахборот тизимидан фойдаланиш қобилияти кичик ва олис хўжаликларда паст бўлиши мумкин. Бу хатарларни камайтириш учун рейтинг мезонларини очиқ эълон қилиш, апелляциянинг электрон ва оддий усулларини сақлаш ва тизим натижаларини мустақил экспертлар билан баҳолаш лозим; субсидия бериш олдидан мустақил эксперт хулосаси талаб қилиниши ҳақидаги ахборот манбаларда мавжуд, лекин унинг аниқ тартиби алоҳида ҳужжат матнида текширилиши керак.

ХУЛОСА ВА ТАКЛИФЛАР

Тадқиқот шуни кўрсатдики, Ўзбекистонда субсидиялаш жараёнларини рақамлаштириш 2022-2026 йилларда изчил институционал асосга эга бўлди: «Агросубсидия» ва «Агроплатформа» тизимлари, 2025 йилда ташкил этилган Аграр соҳада тўловлар агентлиги ва ПФ-82 орқали берилган аниқ субсидия тўлов шартлари бунинг далилидир. Расмий режаларда босқичларни қисқартириш ва кўриш муддатини 15 кунга тушириш кўзда тутилган, лекин амалдаги натижалар бўйича мустақил маълумот ҳали эълон қилинмаган.

Қуйидаги таклифлар илгари сурилади: биринчидан, агентлик трансакцион самарадорлик индикаторларини (T, S, C, E) ҳар чоракда эълон қилиши; иккинчидан, скоринг мезонлари ва рейтинг бўйича эътироз тартибини очиқ эълон қилиши; учинчидан, проактив ва ҳодисага асосланган субсидияларнинг улушини босқичма-босқич ошириш; тўртинчидан, масофавий зондлаш ва ГАТ маълумотларини хатар даражасини аниқлашда қўллаш, шу орқали жойларда текшириш ресурсини фақат юқори хатарли ҳолатларга йўналтириш; бешинчидан, субсидиялар сонини қисқартириш бўйича 2028 йилга белгиланган мақсад [1] натижасини ҳам мустақил баҳолаш.

Муаллиф томонидан келгусида ўзининг ҳисоб-китоблари ва аниқ агентлик маълумотлари асосида индексни ҳисоблаш давом эттирилиши мумкин.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

[1] UzDaily. Uzbekistan to set up agricultural payments agency to streamline farm support. 24.11.2025. URL: https://www.uzdaily.uz/en/uzbekistan-to-set-up-agricultural-payments-agency-to-streamline-farm-support/ (кириш санаси: 10.10.2026).

[2] Ўзбекистон Республикаси Президентининг расмий сайти. Аграр соҳани давлат томонидан қўллаб-қувватлаш тизимини такомиллаштириш бўйича тақдимот. 09.12.2025. URL: https://president.uz/en/lists/view/8759 (кириш санаси: 10.10.2026).

[3] Ўзбекистон Республикаси Президентининг расмий сайти. Қишлоқ хўжалигини қўллаб-қувватлаш масалалари бўйича йиғилиш. 10.12.2025. URL: https://president.uz/en/lists/view/8763 (кириш санаси: 10.10.2026).

[4] Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2023 йил 3 августдаги 331-сон қарори «Аграр ва озиқ-овқат соҳалари учун субсидия ажратиш тизимини такомиллаштириш ва унинг самарадорлигини ошириш

чора-тадбирлари тўғрисида». URL: https://lex.uz/docs/6556016 (кириш санаси: 10.10.2026).

[5] Norma.uz. «Agroplatforma» axborot tizimi qanday yordam beradi (Вазирлар Маҳкамасининг 2023 йил 3 августдаги 330-сон қарори). URL: https://www.norma.uz/uz/qonunchilikda_yangi/agroplatforma_ahborot_tizimi_qanday_erdam_beradi (кириш санаси: 10.10.2026).

[6] Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 10 июндаги ПФ-90-сон Фармони «Маъмурий ислоҳотлар доирасида қишлоқ хўжалиги ва озиқ-овқат соҳасида давлат бошқарувини самарали ташкил қилиш чора-тадбирлари тўғрисида». URL: https://lex.uz/acts/6490253 (кириш санаси: 10.10.2026).

[7] Norma.uz. Agrar sohani davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash tizimi optimallashtirilmoqda (Вазирлар Маҳкамасининг 2026 йил 28 апрелдаги 206-сон қарори). URL: https://www.norma.uz/oz/publish/doc/text214823_agrar_sohani_davlat_tomonidan_qullab-quvvatlash_tizimi_optimallashtirilmoqda (кириш санаси: 10.10.2026).

[8] UzDaily. Mirziyoyev approves new subsidies for farmers (ПФ-82, 08.05.2026). 12.05.2026. URL: https://www.uzdaily.uz/en/mirziyoyev-approves-new-subsidies-for-farmers/ (кириш санаси: 10.10.2026).

[9] Spot.uz. Пахта ва буғдой етиштирувчиларни қўшимча қўллаб-қувватлаш. 12.05.2026. URL: https://www.spot.uz/oz/2026/05/12/agriculture/ (кириш санаси: 10.10.2026).

[10] Anhor.uz. Фермерларга дизель харажатларининг бир қисми қоплаб берилади. URL: https://anhor.uz/uz/news/dizel-xarajatlari-qoplab-beriladi-kr/ (кириш санаси: 10.10.2026).

[11] Yuz.uz. В Узбекистане тестируют единую информационную систему «Агросубсидия». 14.03.2022. URL: https://yuz.uz/ru/news/v-uzbekistane-testiruyut-edinuyu-informatsionnuyu-sistemu-agrosubsidiya (кириш санаси: 10.10.2026).

[12] Maxmudov A.Sh. Qishloq xo‘jaligini raqamlashtirishda bulutli hisoblash texnologiyalarining roli va ahamiyati // Raqamli iqtisodiyot. 2024. №4 (oktabr-dekabr). URL: https://dgeconomy.tsue.uz/index.php/dgeco/article/download/339/311/558.

[13] European Court of Auditors. Using new imaging technologies to monitor the Common Agricultural Policy: steady progress overall, but slower for climate and environment monitoring. Special Report 04/2020. URL: https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/new-tech-in-agri-monitoring-4-2020/en/index.html.

[14] World Bank. Repurposing Harmful Subsidies for Better Climate Outcomes (factsheet). 12.11.2024. URL: https://www.worldbank.org/en/news/factsheet/2024/11/12/repurposing-harmful-subsidies-for-better-climate-outcomes.